د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تاليف لوی رياست

فرهنـــګ

يوولسم ټولګی

فرهنګ - يوولسم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په
کلکه منع ده. له سر غړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور گلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بلـــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پاميـــريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايمـــاق، هم پشه يان
دا هيـــواد به تل ځليږي — لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سينـــه کې د آسيـــا، به — لکـــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیارکاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډیز		۱۹
دویم خپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم خپرکي لنډیز		۲۷
دریم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم خپرکي لنډیز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنۍ توکمیز جوړښت	۴۳
	یوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډیز		۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډيز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یووېشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه وېشتم لوست	دخاروبو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډيز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه وېشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ وېشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه وېشتم لوست	په بیلابیلو لوبو کې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته وېشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډيز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانــای فرهنــګ دوست   زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو يادېده، د پېړيو په اوږدوکې د روښانه ملّي او فرهنګي هويت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هويت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړيو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او دوخت په بتۍ کې پاخه شوي او وده يې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د يوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دويم څپرکي کې ولسي ادبيات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونۀ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به يې راغونډې کړئ.

په دريم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د ښار اوسيدونکو او د

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنیو او قومونو جوړښت، د کلیو او کورنیو ترمنځ اړیکې، د جرګو او مرکو د دودیزې سیمه ییزې واکدارۍ ځرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزایاوې او زیانونه بیان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړاندیزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شریک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نیکونو د ژوند د لرغونو ځایونو، د غارونو پخواني کورونه، ختین او څېر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نیکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د ځرنګوالي او تصویرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد یاستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانیو کاروان سرایونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د میناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په یقین سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم یاست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسیلو ډولونه د انسانانو او څارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې وسایطو د هغوی د تصویرونو سره ترتیب او تاسې ته مو درپېژندلي دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بیان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځینو سیمه ییزو لوبو د کولو په طریقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شیان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخیستل شي.

زه یقین لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر یاست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد دګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړی چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او ځرنګوالي خبرېاستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت ځرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړۍ څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړیو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

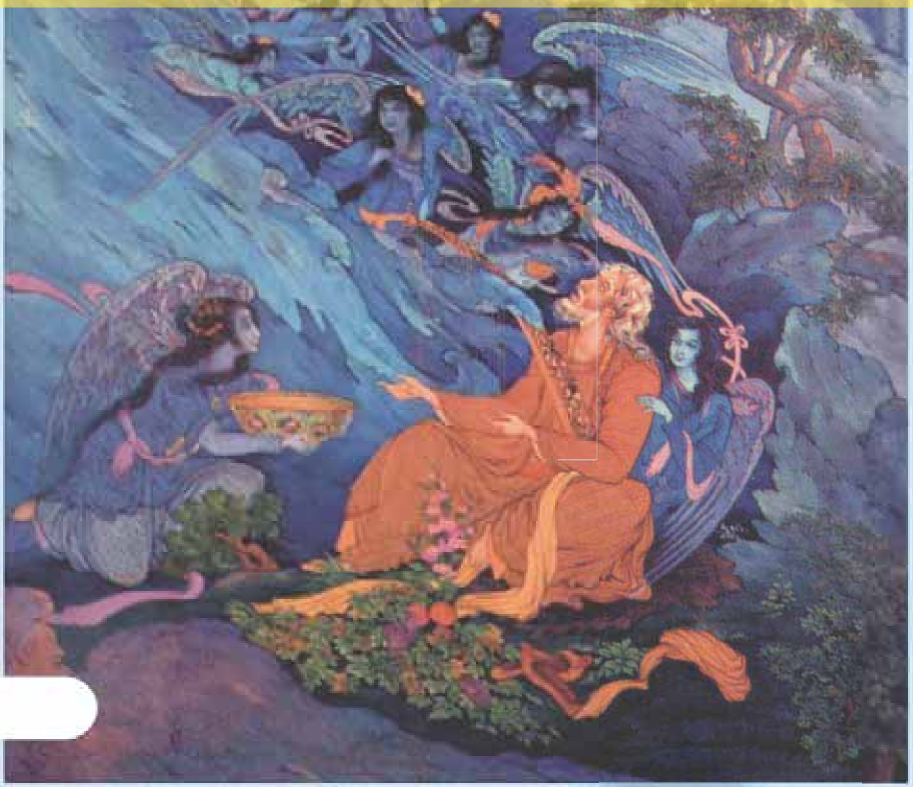

لومړی تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟

- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

(۲) تصوير

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګرنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر ننه پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېلګه ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

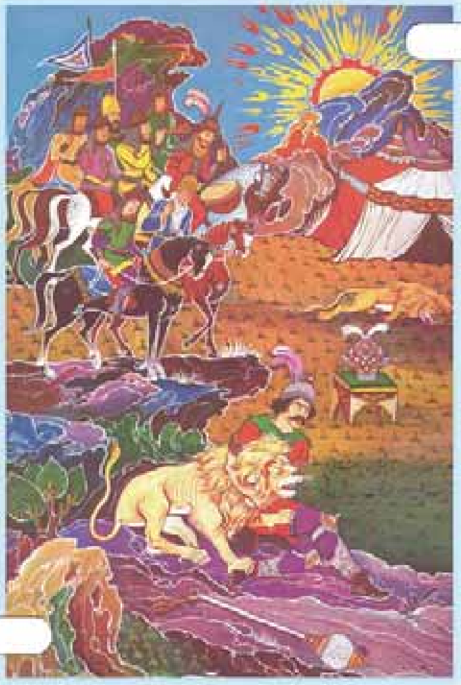

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او درُ خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، یو پاچا و — ناست په دو کانچه و

ما و وېښت په ډېره — هغه ولوید په لکره

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

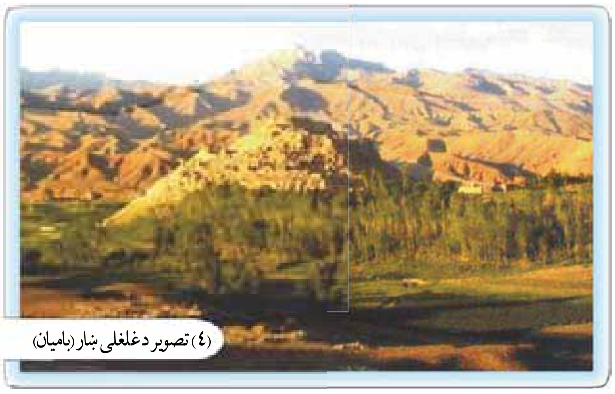

(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې وېناوو او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او ترننه پورې دوام لري، لکه:

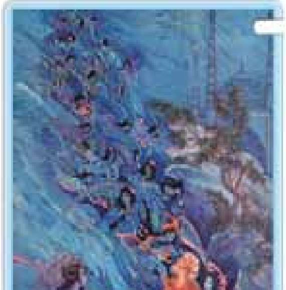

(٥) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښاروېو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاوو نننې وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونو ټولې خواوې ښېانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې پېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين دېو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسي، قهر، غوسې، کينې، د دروغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سرښندنه ستايل کېږي. بايد و وايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګړنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته را رسېدلې دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهير کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، ديوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په يوه ګوښه کې يې پرېښوده. خپل تبر يې را واخيسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځېد، (زمرت) يې په ځنګل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوريدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تبر باد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره وويرېده، يو خوا بله خوا يې منډې ووهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنګله په يوه ګوښه کې يوه تته رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. ګوري چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه يې ور وټکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور واچاوه. جادوګرې ورته وويل: ((عليکم السلام، اې نازنينې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه يې؟))

زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او بيايې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ويده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې يې اوبه وشيندلې او جارو يې کړ. د سهار چای يې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته يې غږ کړ چې: « پاڅېږئ چای تيار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بيا يې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: ((لورې، ولې ژاړې؟ هغې و ويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.))

ښځې ورته و ويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه)) زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروســته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې ترلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجي يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې ســپره شــه او خپل کورته دې لاړه شــه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلايي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاو و ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميره ته يې و ويل: « قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځا ی کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!»

جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تورصندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالی سره په ګاډۍ کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تېښتېدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تېښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلی، حسادت او بدګوزرانی له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوند کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیري او که غیر اساطیري) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دویم لوست

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اماکیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر څله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیوه فرد او یو قوم هغه تېریادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کیدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښیده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکایت

وايي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې يو سوداګر و چې د هندوستان تجارت يې کاوه. يوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګانو فرمايش ورکړ. سوداګر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يې هم پوښتنه وکړه: « تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وويل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سيمې څخه تيريدې، هلته يو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوندکوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسيد. خپل مال يې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبيه سوغاتونه يې خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتګ هوډ يې وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمې ځنګله ته ورغی او هلته يې د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداګر د طوطيانو سيل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام يې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه را ولوېد او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر خپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته را ورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته و ویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه را ولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده‌کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده‌کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوريدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاريخ څخه دمخه دورې او د پخوانيو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د يوه ملت هغه ارمانونه چې تاريخ، اسطوره، خيال او رښتيا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د يوه ملت تاريخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی يا په بله وينا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خيالي کيسو تاريخ دی. دغه ډول حماسي شعر ځو اړخيزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاريخ، فولکلور، د ښو ونيز مذهبي حکايتونو، اخلاقي او فلسفي نظريو او د حيواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلوليو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د يوه ملت د قهرمانانو، زړورتياوې، جګړې، مدني ځانګړتياوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثيل او بيانوي. همداراز کېدای شي حماسه د يو ملت د تمدن د يوې برخې او يا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځينې نورې ځانګړتياوې

۱_ حماسي شعر د قومي، توکميزو، ملي قهرمانيو او جګړو بيانوونکی دی.

۲_ په حماسي شعر کې خاروي عجيبه او فوق العاده پياوړتيا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سيمرغ زال روزي. د عطار منطق الطير حماسي او عرفاني شعر کې سيمرغ پياوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د يادولو وړ دی.

۳_ په حماسي شعر کې دارويي بوټي فوق العاده رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

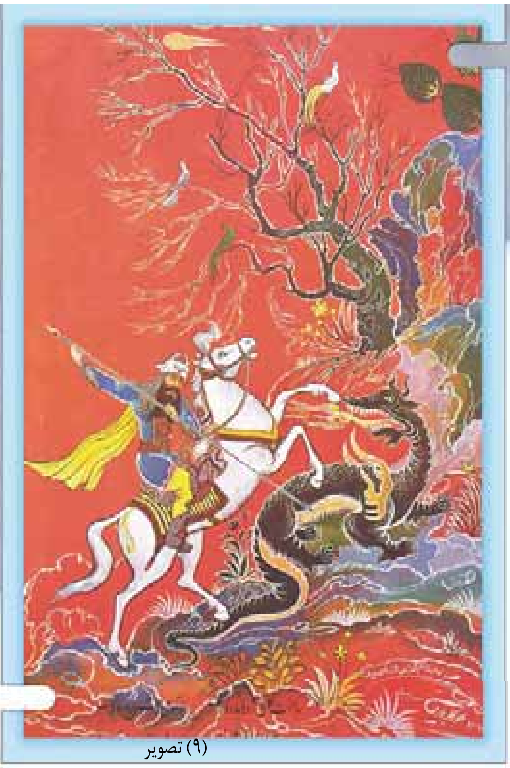

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خيالي موجوداتو څخه وي، لکه: ديوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خيالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفنديار په خپلو «هفت خوانونو» کې بنامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ويونکي زموږ د ټولنې په بډاى فرهنګي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګيل ګيميش، د هنديانو مها بهارت، په اوستا کې مهريشت او زاميادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤيد شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنيز او لرغوني فرهنګ يوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دوروکې د شاهنامې لوستل زيات دود و.

(۱۰) تصوير، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځاى يا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مينې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زياترو يې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي وو او خلکو به يې اوريدو ته ډېره مينه درلوده. دلته به د شهنامې يوه وره ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــر باره اسپـــان ببستند سخت — به سر بـــــرهمی گشت بدخواه بخت
بـــــه کُشتی گرفتـن نهـــادنـدسـر — گـــــرفتندهـــــردودوال کمـــر
سپهـــدار سهــــــراب و آن زوردست — تـــو گفتی که چـــرخبلندش ببست
غمـــی گشت رستـــــم بیازید چنگ — گـــرفت آن ســـر و یال جنگی پلنگ
خـــم آورد پشت دلاور جـــــوان — زمــــانــه ســـرآمدنبودش تـــــوان
زدش بـــر زمین بر،به کــــردارشیر — بدانست کـــو هم نـمانـدبــه زیـــر
سبک، تیغ تیــز از میان بـــر کشیـد — بـــرِ پـور بیداردل بـــر دریـــد
بپیچید سهــــراب و پس آه کــــرد — ز نیک و بد، اندیشـه کـــوتـاه کـرد
بدو گفت گـــر زانکه رستـــم تویی — بکشتی مـــرا خیره بـر بـد خـویـی
ز هـــر گونه بودم تـرا راهنمـــــای — نجنبید یـک ذرّه مـهـــرت ز جـای

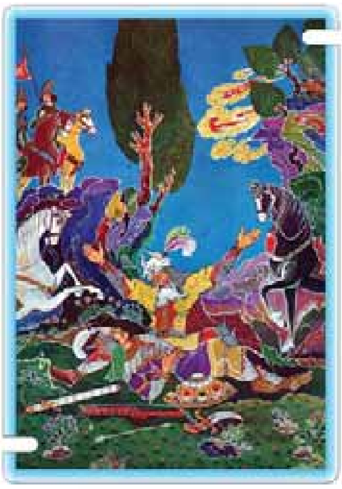

(۱۱) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشای از جوشنم ... برهنه ببین این تن روشنم
به بازوم بر مُهرهٔ خود نگر ... ببین تا چه دید این پسر از پدر
چو بگشاد خفتان و آن مُهره دید ... همه جامه بر خویشتن بردرید[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ښوبېتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پیړیو په اوږدوکې د عامیانه فرهنگ او د لوړو خیالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پدیدو کې د وګړو په ستاینه کې له اندازې څخه زیاته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غیر عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خیالي کیسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنیو لاس ته راوړنو یوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره یې محتوا لري.

کیسې په زیاته اندازه له واقعیتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاریخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بیانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانیو د ویاړونو او له غرور څخه د ډکو هیلو خیالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
ولسي ادبیات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه ادبیاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاریخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په ګټو، مزایاوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپیر او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

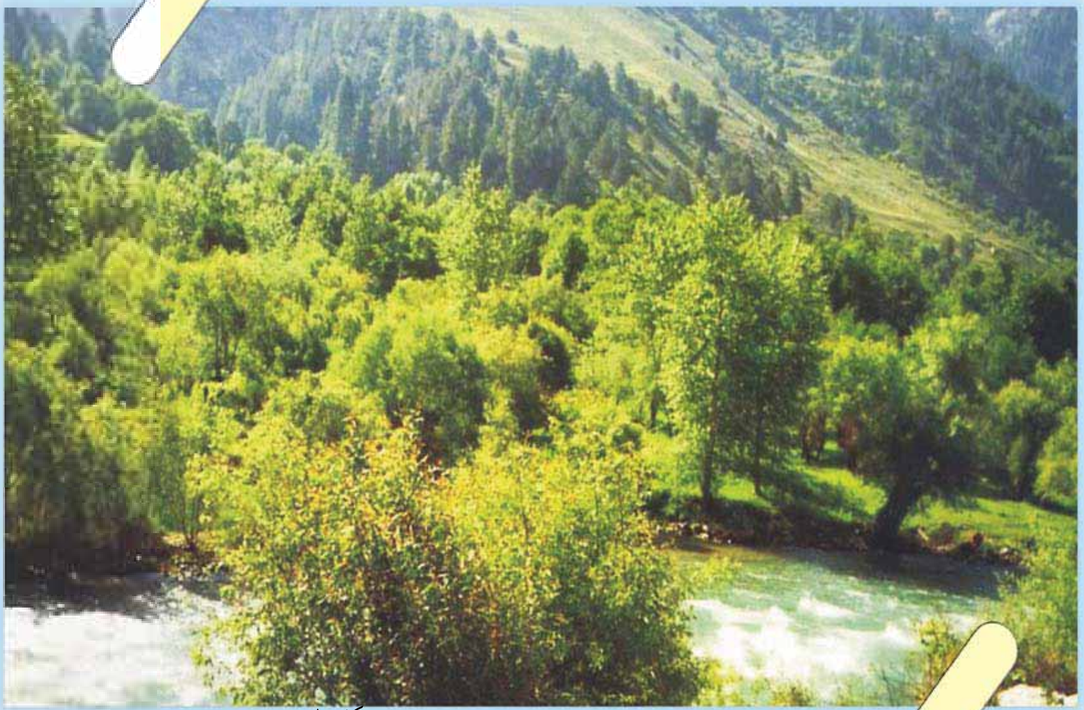

(۱۲) تصویر، د نورستان ښکلې طبیعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنیزو ادبیاتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبیات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طریقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بیانوونکي دي چې ځانګړې اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنیو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډیو ویونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ویل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په یاد لري او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډیو د عوامو خلکو له طبعي څخه سرچینه اخیستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مینه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنیز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکامیو په وخت د درد او سوز بیانوونکي وي او ځینو نورو یې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځینې اړخونه بیان کړي دي.

لاندې یو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونه ډېـــر درســــــره راوړه زه د اور بـــل د پاســـه چتـــر جوړومه

اصـــیل ګـــلاب راڅـــخـــه ورک دی کـم اصل ګل کـه بـویـوم ډک دي باغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلابه دا قدر دې بس دی چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم — چې هر سهار دې په وړیا د یدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي — ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي — یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړکړم — د یار دپاره یې په غاړه ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی — یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي — دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه
زما جانان گل د ريحان دی   پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل گل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست گلونه ډېر دي   څولۍ مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيوالو ته دې ووايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنگ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري ګوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزار يې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکې افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توړل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعنې د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو رښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواو و باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.

پښې له ليمڅي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چيچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.

هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځينې ژوند او د ويونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو ورانديې کول څه اغيزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم ښپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او ښو بيانو ونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولايت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کليو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګی او واسکټ اغوندي.

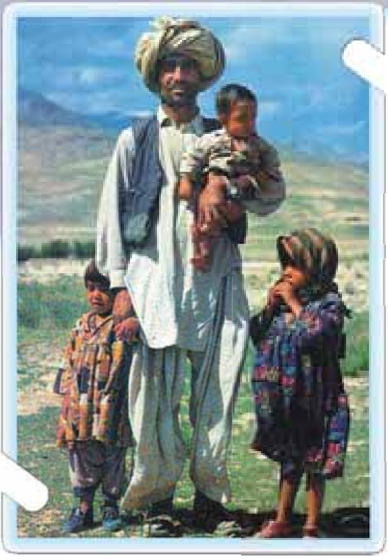

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډی)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

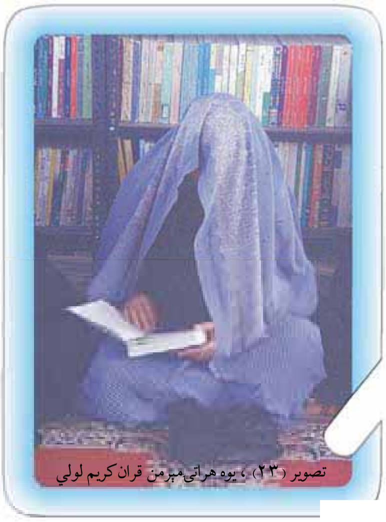

تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشـــتو ســـيمو او بدخشـــان کې برک (وړين توکـــر) او چکمن دود لـــری. اوزبېکان او ترکمنـــان ګوپيچه، شـــلوار، چپن، قاقمـــه، موزې، ماســـی اغوندي او په پښتـــو کوي يـــې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوګ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کمیس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلې ګلدوزي شوې (پوچې) هم په پښو تړي.

(۲٦) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصویر، پیخه(قره قلي خولۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

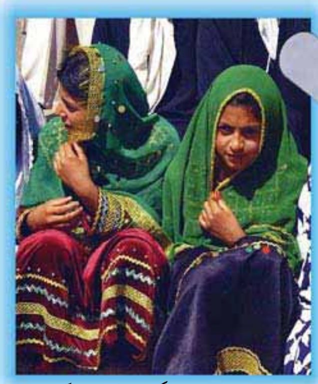

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامــې عبارت دي له: کمیس، پرتوګ، پټو. خو ښــځې ګلداره کمیس او سپین پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پــه نامه کمیس او د ښــوونځیو او مدرســو نجونې ځانګړې کالي، ســپین ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراســمو کې ګلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډېرلونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتیاوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانګړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د ناوې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه يې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او يا سپين وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کليو کې زوم ته سپينې جامې جوړوي او د کميسه غاړه يې په ښکلي ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې يوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، يوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تياروي او په يوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځينو ځايونو کې يې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کليو کې د زوم لپاره سپينې سيمه ييزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه يو ښکلی خامک دوزي شوی کميس هم لري او له دې جامو سره يو بالاپوش يا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سيمې د امام او يا د يو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځينو سيمو کې يې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپين وي او سپينې جامې په نيک فال نيسي، څو ناوې نېکمرغه او سپين بخت ولري. دغه کميس په معمولي توګه لوی وي او ناوې يې سرتر پايه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګي شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلۍ د واده جامو کې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سيمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصوير

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښودلو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(٣٤) تصوير، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې یې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ویاړ نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولایتونو کې زیاتره خلک چپنې، جبلکې، پگړۍ، ، پرتوگ او گلدوزي شوی کمیس اغوندي.

(۳۵) تصویر ، دپوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصویر، کوچنی نجلی په ملي جامه کې

(۳۷) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسموبهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه ځنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کښېنولو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچیني وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولایت کې د جامو د ټوکر رنګونه زیاتره نیم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپلې سیمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې لیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مینه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بیانېږي، لکه: د نویو زېږېدلو ماشومانو د عقیقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(۴۰)و(۴۱) تصویر ونه، جنکی او هلکان په ملی جامو کې

په ځینو سیمو کې د کورنیو د لومړني پیدا شوي ماشوم لپاره د هغه نیا څو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ بړستن، کمپله، بالبنت، دستمالونه او ورسره نور شیان برابروي. جامې د یوه کوچني ځانگړي مجلس په ترڅ کې د نوي پیدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقیقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې یوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ یې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نویو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو یو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تڼيو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. وړې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

(۴۲) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د وايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نمونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريم څپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپيچه او لونګۍ اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي)شوي تارين او ورېن ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د ورېنې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکميسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځينې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځروکی شين او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپين رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنیکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلوکې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتریخوالي دپیداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصویر، د (نورستان) سیمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جبوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن څو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوندکوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوانېې او د زوی او ننګور په ژوندکې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلي د نورو سپين ږيرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ويالو پاکولو، دغنمو لو، نيالګيو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به يې برخه اخيسته.

(٤٥) تصوير، حشري کارونه

په ځينو سيمو کې به څو اربابان يا ملکان د يو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به يې د مخور (سپين ږيرې) په نامه ياداوه. مخور او يا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

(٤٦) تصوير، حشري کارونه

زموږ د هېواد په اسماعيليه مېشتو سيمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پير يا شاه) و او هغه به خليفه ګان درلودل. خليفه ګانو به د پير په لارښوونه ټولنيزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د کورنی د بشپګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پايلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بيان کړي.

پوښتنې

- که د کورنی بنياد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنيزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی يا سيمه ارباب يا ملک و نه لري د هغې کلي يا سيمې خلکو ته کومې ستونزې پيدا کېږي؟

کورنی دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنيو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او يا د سيمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ولسم لوست

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېوادکې څه ډول تاریخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بیا په سویلي سیمو کې مرکې او جرگې د قومي او ټولنیزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرگو غړي تجربه لرونکي سپین ږیري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، دېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

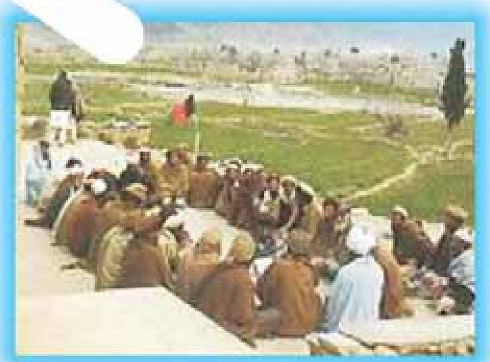

(٤٨) تصویر، قومي مرکه

د قبیلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرگه ګۍ وایي، چې د اړتیا په وخت کې د قبیلو ترمنځ د کوچنیو لانجو د فیصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرگه ګۍ د یوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بیا د لانجې د حلولو لپاره لویه جرگه راغوښتل کېږي. د دغې جرگې غړي قاضیان، د قوم مشران، نرخیان او نور وي.

په عمومي ډول مرکه یا جرگه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

(٤٩) تصویر، قومي جرگه

۱_ جرگه ګۍ: د جرگو په دې پړاو کې څو محدود سپین ږیري ګډون کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوې په برخه کې يوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکې دويم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي يې د دواړو لوريو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمګړی واک» وايي.

۳ـ پــه دريم پړاو کې نرخيان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبــار لري، چې هغې تــه (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فيصله کوي. جرګه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتياوو په تناسب کېداى شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کيږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېــره مهمه، پېچلې او لويه وي نو د قومونو مشــران، نرخيان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوريو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

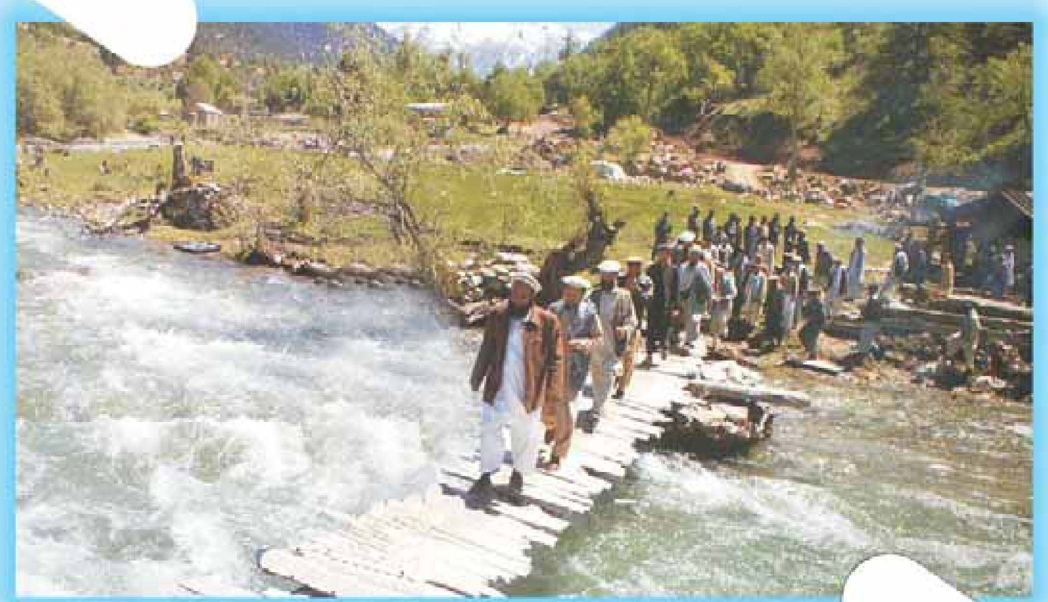

(۵۰) تصوير، د نورستان سپين ږيري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوريو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرگې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوري ماتولی نشي.

د قومي شوراگانو او جرگو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لوري د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسواليو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسپین ږیرو شوراگانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراگانو شتون په هغه اندازه گټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لوري شوراگانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. كه دا فيصله د دعــوې دواړه لوري ونه مني نو هغه وخت موضوع رسمي مراجعوته ورسپارل كېږي.

(۵۲) تصوير، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعاليت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســيمې د واک لرونکو شــخصيتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آيا په ځينو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زيانونه هم لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهيت په برخه کې د خپلو کورنيو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتریخوالي او دښمنیو سرچینې، لاملونه او ماهیتونه

- تاوتریخوالی او دښمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتریخوالی او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهیت او لاملونه په گوته شي.

۱_ د تاوتریخوالي او دښمنیو ارونه، لاملونه او ماهیتونه

د تاوتریخوالي او دښمنیو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختیا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، تکرونه او تاوتریخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتریخوالی ناڅاپي او غیر ارادي دی.

(۵۳) تصویر، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

په کلیو کې د تاوتریخوالي یو بل لامل د نورو خلکو د شتمنیو او ځمکو په زور غصبول دي، او یا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نیونه ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځینې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او یا د ناحقه وراثت دعواکوي. یا له هغه سره چې په بڼ یا ځمکه کې شریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي اوجګړې لامل کېږي.

دغه تاوتریخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنیو بدلېږي.

خو په دې وروستیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښارونو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختیاوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېواد کې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتریخوالي په بدی او تاوانونو پوهېدلي، نو ځکه د کورنیو او قومونو په غېږ اخیستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپین ږیرو، عالمانو او جرګو په پرېکړو او یا د قضایي او حقوقي مراجعو پر پرېکړو باندې قناعت کوي او د جاهلیت دورې غیر اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

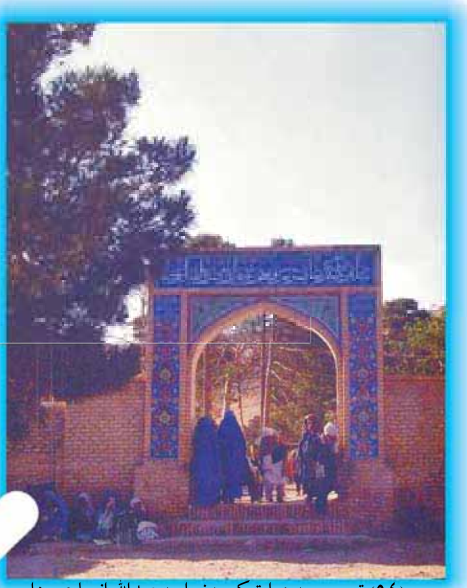

(٥٤) تصویر، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتریخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو اولامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پیر هرات) داسې ویلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش مي خواهند، از قسمت بیش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـــی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســـېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســـې دېګی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضد کار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لړ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ببښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هیڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــره چـــې ســـیمه دې ګلزار شـــي
اغـــزي مه کره چې پښـــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستی دوني تمثیل

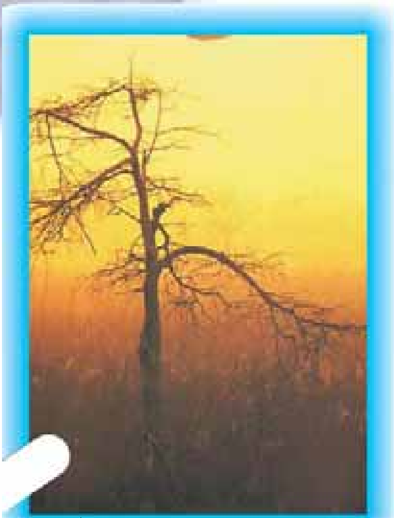

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دوني تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او دهغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینی ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغوني سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یارلسم لوست

سمڅې او ختین کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدایي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدایي د اوسېدنې ځایونه دي چې لومړنیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

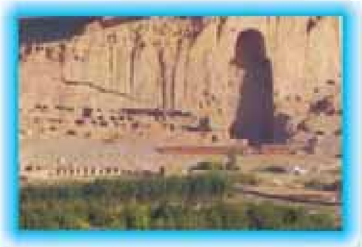

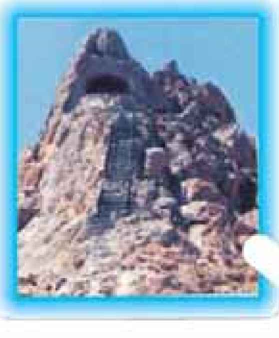

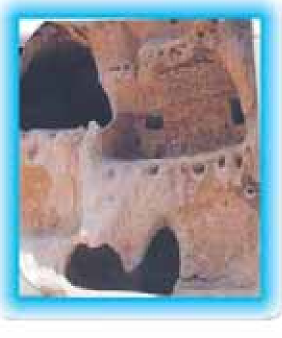

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصویرونه، د سمڅو ډولونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

۱ ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړې دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته وربانډې تختې، پوزې، د ونو شاخچې، کڼکې او جارو (کيان او وابښه) اچوي او بيا وربانډې کلکه شوې ختې (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخيږوي. هڅه کېږي دغه اخږ ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه وربانډې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه د ګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګی د کلونو کلونو

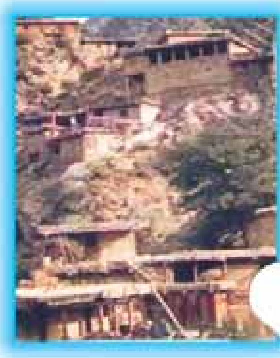

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې د کور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.

پـه همـدې ډول دغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سـیمو کې دود لـري چې هلته زلزله او ورښت زیات کېږي.

په لرګو باندې د پوښـل شـو و کورونو چتونه کله په نقاشي شـویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسـره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لیدلی شو.

ځیني دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختین کورونه

د دغو کورونو د دیوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او خټو څخه کار اخیسـتل کېږي. چت یې په ښایسـته ډول په خښتو او خټو پوښـل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وایي.

د ګنبدي کورونو جوړول یو څه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږوي.

د دې کورونو رواقونه په اخیر او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختین کورونه سره له دې چې ابتدایي او ساده دي، ځیني ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمـی او یخنی مخه په ښـه توګه نیسي او د ګرمي او یخنـی د نفوذ او تېرېدلـو په مقابل کې ښه مانع دي.

یعني هغه کورونه نسبت

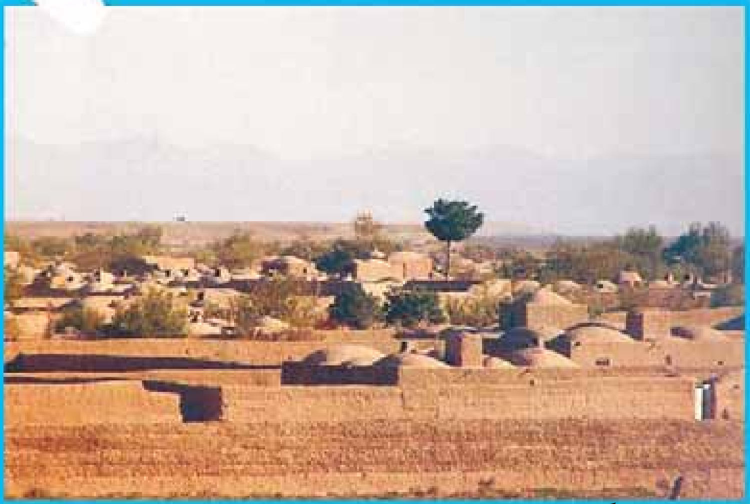

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو کورونو ته چي نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوړي کي يخ او په ژمي کي نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادوني وړ ده چي ختين کورونه دکانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندي جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولګي کي فعاليت

- زده کوونکي دي د ختينو کورونو نوري ګټي او زيانونه ووايي.

پوښتني

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څيزي چي دکورونو په پوښلو کي اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومي ښېګڼي لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکـي دي د هغو بېلابېلـو او ډول ډول کورونو په برخه کي چي زموږ په هېواد کي جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوارلسم لوست

ښېري کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر ختینو کورونو سربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندي پوښل شوی جونګړه

۱ـ کوډله (جونګړه): دغه کورونه بزګران له خسو، لرګیو او د لرګیو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ ښېره: ښېره هم له تاوشوو (منحني) ډوله خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مزو، مزرو او یا له کڼکي څخه جوړوي او سریې په پوزي، کڼکي، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

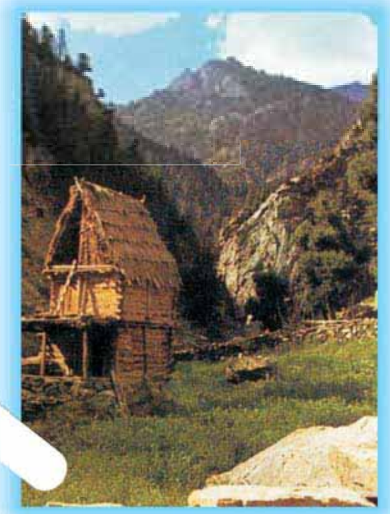

(۶۸) تصویر، ښېره

(۶۹) تصویر، ښېره

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورشخه جوړوي له کږو شویو خادو، لیمڅي، تغر او له داسې نورو شخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنۍ شوکې یې په گنبدي ډول سره یو ځای کوي او ترې او شا او خوا یې پوزې د دیوال په ډول دروي. سر یې هم په پوزي تغر او لیمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه یې په (کشیده گلیم) او په زوندیو ښایسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو شخه جوړېږي او په تینگو او کلکو رسیو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښت: د کوچیتوب فرهنگ او دود، همېشنۍ مسافرت او گرځېدل له یوې سیمې نه بلې سیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زموږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصویر، کېږدۍ

۵_ خرگاه: یو ډول لویه کپه (کېږدۍ یا خیمه) ده چې له لیمڅي شخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال یې په پامیر (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دایمي کورونه دي.

۶_ خیمه: خیمه هم د گرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسانۍ سره درول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانۍ سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سېره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کیږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷_ د لویې جرګې خیمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هیواد ولس مشر د او یا هیوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو میلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ځېري کورونو ښېګنې ووايي:

پوښتنې

- د ځېري او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه ځېري چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د ځېري او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـرانو څخه د ځېـري جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د څارويو غوجل ليدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غوجلو څخه ګټه اخيستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، ښپرې، توله، آغيل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هر يوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ _ شپول: له تيږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کليو او بانډو کې د څارويو (پسونو او غويو) لپاره جوړېږي.

د څارويو د شمېر په اندازه په دايروي ډول تېږې د يو او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو ديوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هېڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له تيږې څخه جوړېږي او سر يې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصوير

۲ _ سمڅ : د وريو او وزګوريو (ورغميو) غوجله ده. د لويې تيږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دريو خواو ته يې د تيږو ديوال جوړوي. څرنګه چې توله په لړه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې سر په کنکو

(۷۶) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لبنتو باندې پوښوي.

۳_ ښپره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، ښېرې او نورو څخه ښپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له ښپرې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارویو سنتي او پخوانی غوجله او د ختو کوټه ګۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نوري کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګې او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

۵_ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وایي.

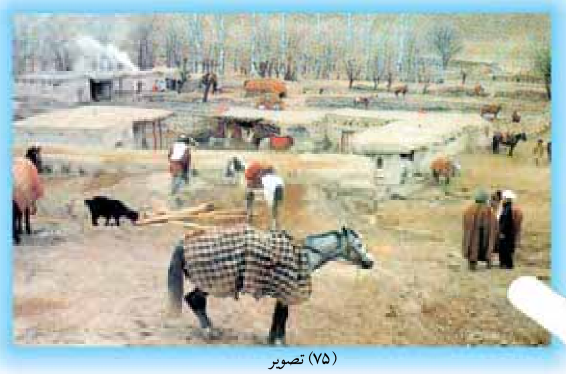
(۷۵) تصویر

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پوول) او چاغول.

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کله چې له څارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارويو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپي له غفلت څخه يې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پسه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلي او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دوديزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارويو پاکوالی او نظافت او روغتياساتنه ډېره کمه رعايت کېدای شي. خو نن ورځ په زياتره سيمو کې لويې طويلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طويلو او څارويو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نيول کېږي او هم پکې د څارويو د خوړو کيفيت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د څارويو د فارم په نامه يادېږي.

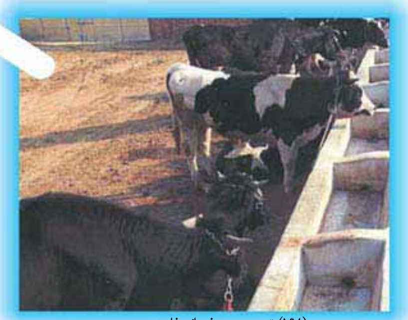
(۷۷) تصوير، د غوبانو فارم

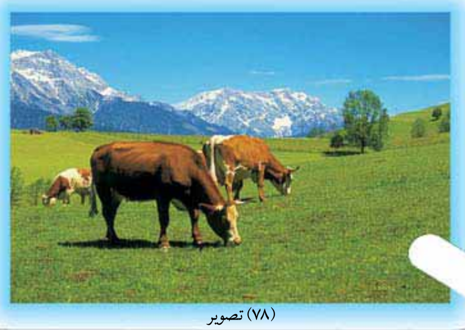
(۷۸) تصوير

(۷۹) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شـاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شـرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په درې ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان ستمگاری بود بر گوسفندان»

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

(۸۰) تصویر پړانګ

او یا دغه متلونه او مقولې:

میــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالــت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

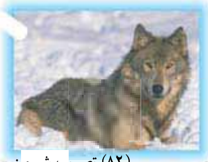

(۸۲) تصویر، شر مښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلي د څارويو د ساتنې لپاره ګټوري دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارويو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارويو د ســاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانی او معماری فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

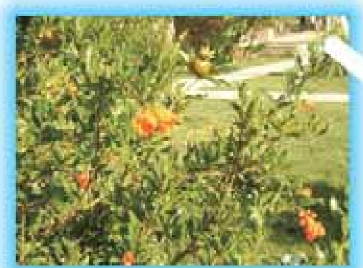
(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاګانې او مانۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو بانديې وېشل کېږي. هره برخه یې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتی اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو و څخه د ساتلو په موخه هلته کېښناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه یې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

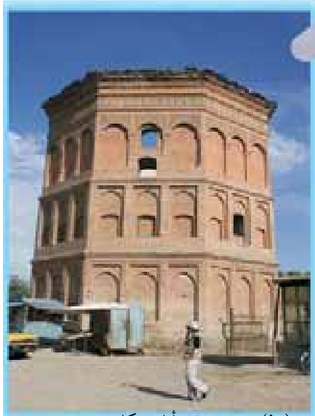

(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاروا کو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نبنانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېرګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خوا وې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوې او نقاشي شوې دي او د ديوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانو له خوا جوړېږي. په تېره باندينۍ مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د يادونې وړ ده چې د کوترو مالکان يوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخوا کې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتياوې بيان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لری؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو اود کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلوڅخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونوڅخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانيو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډې د وسايلو امکانات او آسانتياوې نه وې، مؤذن به لوړځاى ته ورخاته او آذان به يې کاوه چې غږ يې هرچا ته ورسېږي.

(۹۴) تصوير د هرات جامع جومات

جامع جوماتونه د دوه يا زياتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافيايي حوزه کې سارى نه لري، دولس منارونه لري.

د يادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلي کړى دى.

همدارنګه دعيدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصوير د شاه دو شمشيره جومات

د ټولېدو مرکزونه وي زيا تره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځايونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځيني عيدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور يې يوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه ديوالونه راتاو شوي وي. خلک د عيدګاه جوما تونو په انګړ کې معمولاً د ناجو او نورې زينتي ونې کېنوي او روزنه يې کوي ترڅو له يوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سيورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا اود هوا د پاکوالي سبب وګرځی.

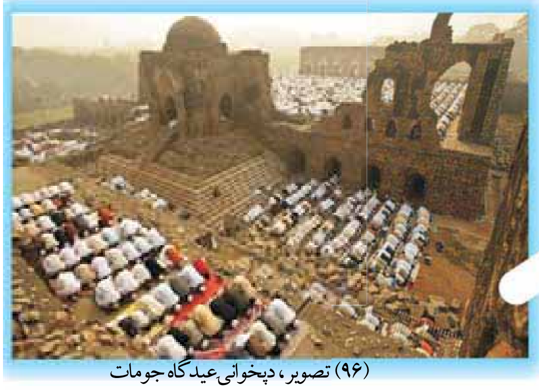
(۹۶) تصوير، دپخوانی عيدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عيدګاه جومات، د شاه دوشمشيرۀ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پيغامبرانو، پوهانو، فقيهانو، عارفانو، سياسي او پوځي شخيصتونو او لويو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شير نوايی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سيسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې.

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تېره کړي.

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پر سر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تېرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلو ساحو کې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې دکاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـیمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصویر، د خاتون گوهر شاد د گنبدې یوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

زموږ د هېواد د ځینـــو جوماتونو یوه ځانگړتیا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر اوصنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځـــلا لرونکـــي او ښـــکلی کار پکې شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلگې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره او ښې ساړې بېلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني ځلورو اړخونو ځخه تر سترګو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشي کارۍ تصوير

د هرات له جامع جومات ځخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ځخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) آرمګاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نمونه يې واخلو.

زموږ په هېوادکې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام مونډلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

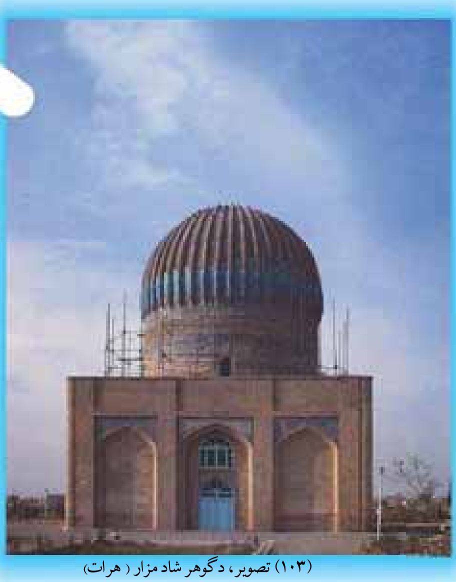
(۱۰۳) تصوير، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصوير، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو يوه اداره او کارخانه شته چې له يوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندی کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د توږلو، تنظيم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ښلي بيرونۍ خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستيو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نيت جوړه شوې او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه مانيو او کاشي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفيس ترينو فرهنګي ښنو وياړلې بيلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، د کاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

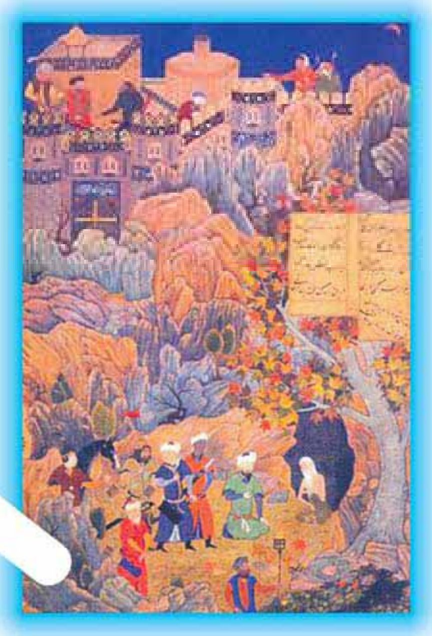

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنگي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورگرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږگران هېواد د تاریخ په یوه ځانگړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره دوره کې میناتوري

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارۍ استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

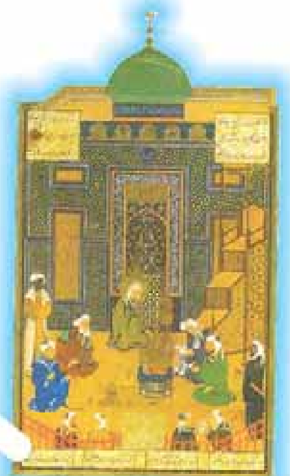

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا راژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وایي:

اګر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاګر رسم نګارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترخنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

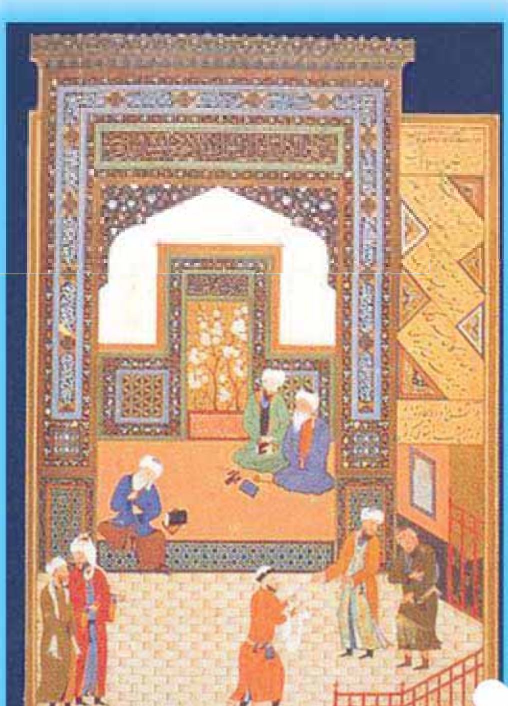
(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نومونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هیوادکې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دي خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د ځارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

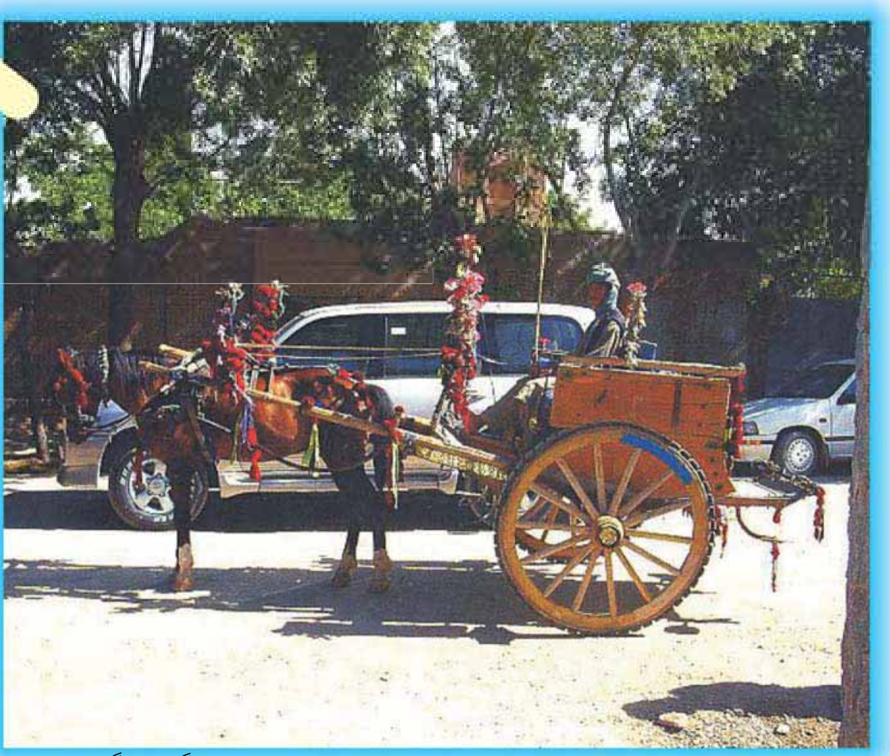

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوې ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سرېو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه څيني کليوال شاوخوا شل کيلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتيا وړ لومړني توکي لکه چاى، بوره، وريجې او نورشيان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرڅايونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسيله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپياوړي متې لري. دوى غنم، جوار، وريشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا يې درمندونو او يا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غيرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارينه وو سره تل ملګرې اومرستندويه دي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بيان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسيله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زيانونه لري؟
- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوندکوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې وليکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

په لومړنيو وسايطو سره لېږد راليږد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ اودايمي مهمې اړتيا په توگه په بيلا بيلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هيواد کې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسيلې موجودې دي؛ د بېلگې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چگينه، جاله (ټل) د سيند اوبه او کوتره دلته يادولای شو.

۱_ چگينه

(۱۱۷) تصوير، چيگنه

د بار د لېږدولو يوه واسطه ده چې د غنمو ستری، وابنه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو څخه وروسته يې د کروندې څخه د درمند يا تر کوره په کې لېږدوي.

د چگينې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرگيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچی ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې هماغه د لرگيو کندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چگينه د دوو ژغ شويو غويانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولی وي کشول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیا تره غرونه یې تیټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدراليږد دچگینه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلیږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تل) او (kema) وایي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوایي زانګو)

په تل کې له څلورو لرګیو سربېره، چې پنډې او کلکې تختې یې پرمخ میخ شوي دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې ترې ترخو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دوارو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

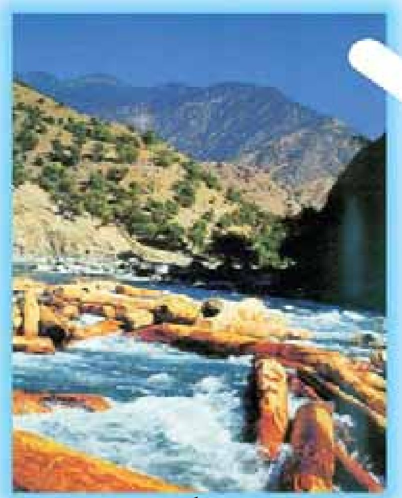
(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې څوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذ کې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولېکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړې؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څارویو په واسطه لیږد رالیږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زموږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

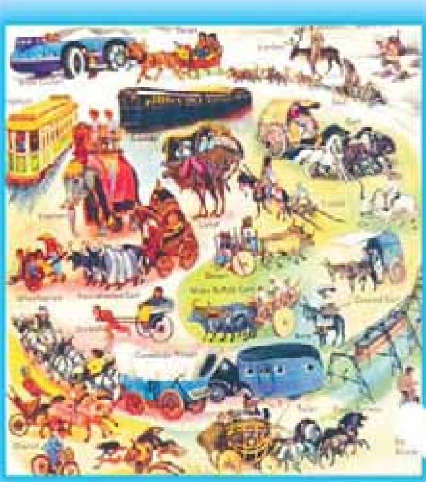
(۱۲۲) تصویر د پېښو د لیږدولو وسیلې

۱_ غوايي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوبنو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خو له دغو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، د ګاډي(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونو کې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ خر

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلۍ زموږ په هیواد کې په خرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یو عیب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یا لکه په دري ژبه کې چې وايي:

گوش کر بفروش گوش خر بخر
گوش خر بهتر بُوَد ازگوش کر.

۳_ کچر

(۱۲۶) تصویر، قچرې

کچر د چابکۍ مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی بار وړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې گټه اخیستې ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونو کې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده.« سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

۴_ اوښ

(۱۲۷) تصویر، د کوچې جنې

دچا خبره د دښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدو کې د انسان ملگري او مرستندویه ده. اوښ یو قانع ښاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

یې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اودنګ څاروي څخه په بارو وړلو او سورلۍ کې ګټه اخیستل کېږي. اوښ کینه ناک څاروی دی. د ((اوښ کینه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېواد په ځینو سیمو لکه قرقین، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غالیو سینګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول یې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کېنېنوي او له ټنګ ټکور سره یې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سویلي سیموکې دغه دود هم ډېر دی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پیل یې داسې دی:

که... جاوې، آشالیلا ورو. آ... آشالیلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ با فیل په و اسطه لېږدول کېدې.

دفیل ځانګو هم د هود جونو یو ډول دی.

۵_آس

(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نیزه بازۍ آس، پیګه آس، د سورلۍ آس، یابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخیستل کېږي؛ هغه په ښکلو یراقونو، زین، نقره کوف لجام یا په ګلدوزي شوي شال او یالپوشونوباندې ښکلی کوي او وریاندې سورېږي. په کلیوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګاڼې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ځپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ، ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکې د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به څوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابنه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپیریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شني عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۲) تصویر

ور وترلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډۍ څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه .

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکني یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې ترلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې ترله او آس به یې قمچین کړ.

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کار کې له څارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- اوښان په څه ډول دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له څارویو څخه نن سبا په بارو ړلو کې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دڅارویو دلېږدرالېږد په کارکې د پخوانۍ ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پرمختللو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟

د لېږد او رالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه يې داوه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت يې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د ليږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسيله ډېربار يوسي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کراچيوته ټايرونه جوړکړل چې په لومړيوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسی پيداکړ.

هغه وسايط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسايط

زنبيل (يوټاير، دوه ټايره لرونکې) لاسي کراچی، بايسکل، ډول ډول موټرسايکلونه،

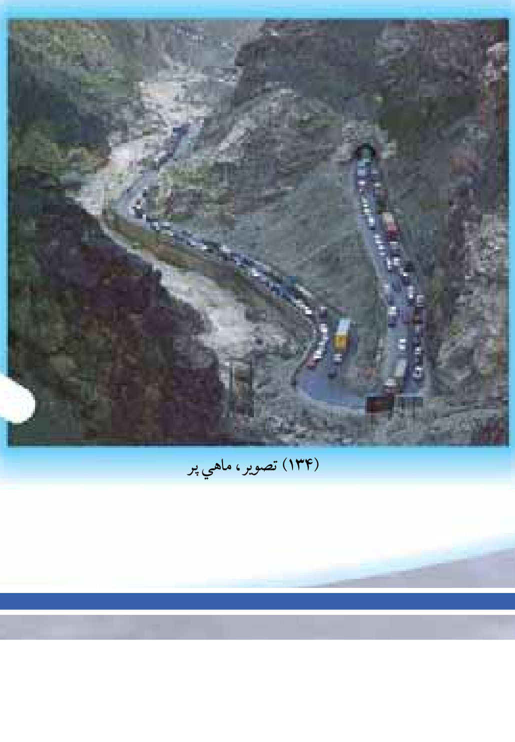

(۱۳۴) تصوير، ماهي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رکشــا،لوی او واړه د باروړلــو ډول ډول موټرونــه لکه: فلاینګ کــوچ، میني بوس، کاســتر، سروېســونه، والګا،کــرولا، بینز، فیات،فولکــس واګن، لیموزین، ســوزکي، برقــي موټرونه، د اوبــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســایط، زغــره لرونکــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

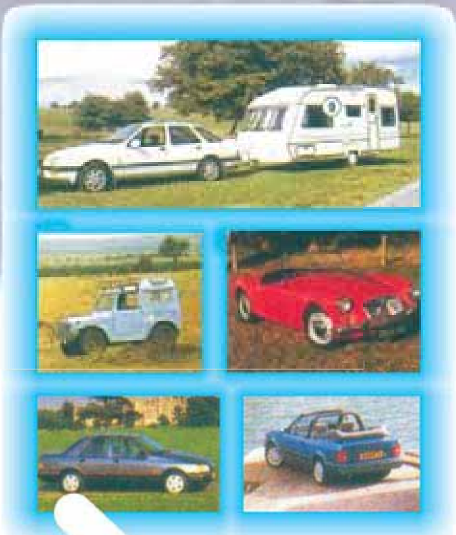

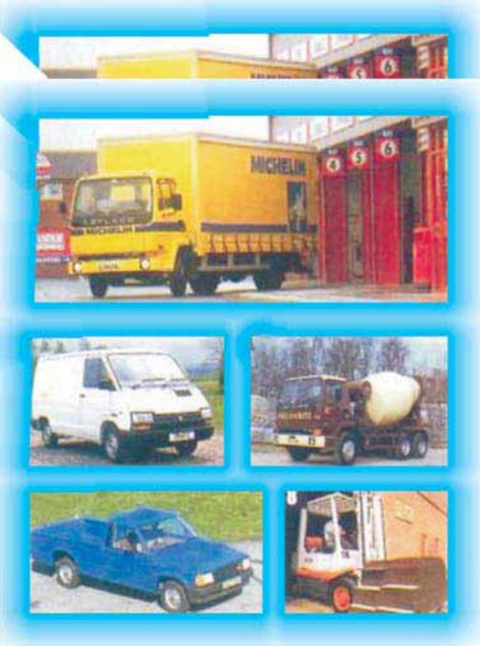

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتي

۳ـ هوایي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګې جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

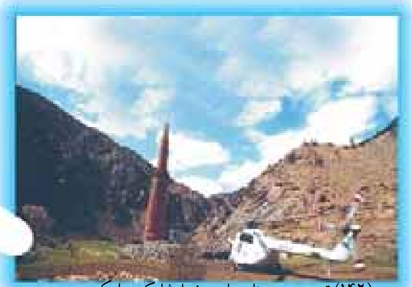

(۱۴۲) تصویر، د منار جام په خواوشا کې هلیکوپتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګي، لوړ او کېوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د آریانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

هــر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وســایطو په برخه کــې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیږد رالیږد پرمختللي وســایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړې دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کیږي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو ليږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيتې په خپل سر، اوږه او په شا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيګنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په ليږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرګيو په ليږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژی په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشيني وسيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياو و باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديو والي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

سـیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په ګوټ ګوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر،کوچنۍ جنۍ د ټال د زنګلو په حال کې

بو!بو!ګل چې؟، اله داد، چندری، سـیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډی (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، سـترګه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښـکته رابښویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلی لوبه، ټنډه خره (چرې غوړې)، تیرہ غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښـه ویشتل، دکاني ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوبو موخې او ګټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د يوه هدف او مقصد لپاره دی. ځينې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتياوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ويشتل، ټوپ وهل، منډې او داسې نورې.

(۱۴۷) تصوير، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

ځينې لوبې د بوختيا او تفريح لپاره وي. انسانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعاليتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصوير، د چوګان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیوادکې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه یېزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لګد جنګ)

له اتوځخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېری مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسی وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لګد جنګ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ســیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنگانه اړوي او وهلی یې هم شــي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ســترې کوونکې ده چې له یوســاعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یویادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې د ډول ډول لوبــو د ګټو پــه هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دودیزو لوبو او ورزشـونو یو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه یې د سیندونو یا لویو ویالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفریح څخه برســېره د انســان روغتیا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهریو زده کول یې پوره تمرین او ډیر وخت غواړي.

د لامبو وهلو دودیز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لامبووهل

قولاچه، چونګښې(بقه یي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموویل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرین او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتینتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونې ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونوکې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه خوک چې لامبو وهلوکې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژوروسیندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې خوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبووهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سرې دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه ســره بل ســر ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستر یــا پرمهال به ځوانانو او واترپول کوونکــو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغې بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او دکښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څومتلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی تر پښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- ښاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږنيول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ يا غېږې نيولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنيولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چينکي، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخيستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چينکي غېږنيونې تاسوته د روپېژندل شي.

- غېږ په غېږ

پهلواني يا سيمه ييزې غېږې زموږ د هيواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ يوه برخه ګڼل کېږي. سيمه ييزې غېږنيونې تاريخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مينه لري، آن سپين ږيرى سړي چې که د غېږنيونې توان هم ونه لري، خو د غېږنيونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنيونې لوبې زياتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کيږي، چې نندارچيان په يوه لويه دايره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنيونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهير کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواوو څخه يوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنيونې پرمهال يو پټو تر ملا تړي. ځوسيال يې له هغه کمربنده ونيسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړی. پهلوانان د دغو غېږو په بهيرکې يوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سيال پښې ونيسي او يايې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړيوال المپيک په لوبوکې يې ګډون کاوه او وياړني مډالونه يې ځان او هيوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ريکاخانۍ رحيم، پهلوان ابراهيم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحيم زرګر، پهلوان شجاع او نور. . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چپنکي غېږ نیونې

چپنکي غېږ نیونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړینې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېبنو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. څکه د سیالۍ ورلو شرط پرځمکه د مقابل لورى پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي اوهغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نیولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لېسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له سـیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکیټ په حال کې

زموږ په هېوادکې دوديزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او د کنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکتبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټېنس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پړی کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

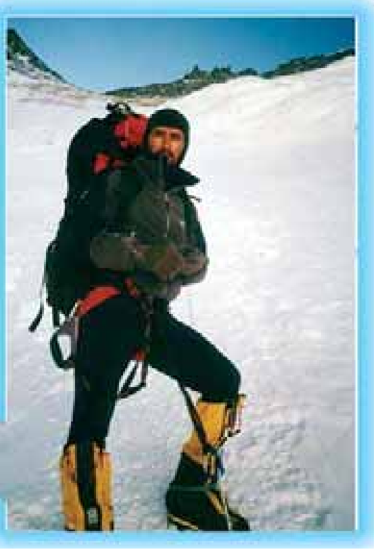

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړې خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادکې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توگه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انســان د روغتیا لپاره گټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښــېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیــوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کــول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه گټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختگ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملگري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشــونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستی لسیزو کې زموږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد ځلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او بو د برونزو مډالونه تر لاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مدال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ تیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال تیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شـو کولی چـې د خپلې ګروه ځخه پورته وخېژي خود خپلو سـیالانو په وړاندې دلوبډلې د بنـولوبو په ترسـره کولو، دهیواد په دننـه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت ځخه پیل کړ اودکابل – کندهار د سـړک له لورې هرات او وروسـته ایران ته ولاړ. دغه سفرېې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سـلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشـي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشـي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم څپرکي لنډيز

لوبې او بدني روزنه

سيمه ييزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکيو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لوبه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده .

غېږ نيول زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمې او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

۱ـ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعيد.

۲ ـ پوهندوی دکتور سيد اکرام الدين حصاريان، دکابل پوهنتون استاد، دماسترۍ دورې درسي کريکولم، دژبو او ادبياتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ .ش کال.

۳ـ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴ـ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحميد عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړيوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډيمي.

۵ـ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنايت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکليو هنرونو د پوهنځی پخوانی استاد.

۶ـ د انټرنټ نه تصويرونه

۷ـ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت خپرونه، شپږ دېرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری ـ غويی ـ لېندۍ ـ مرغومي ـ تله ـ لرم.

۸ـ جانښ، د سرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹ـ دتيبو کلتور او فرهنګ، ليکوال محقق بسم الله حقمل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حليمي پرينتينګ ايجنسي.

۱۰ـ دتصويرونو تهيه او عکاسي، دملي ګالری ، ملي آرشيف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بڼ، دنوي ښار دانتيک فروشی دکانونه، د پغمان چندل بايي څخه

۱۱ـ هرات ديروز، امروز، مجيد فدائيان ، رضا نظري آهاري، د ديپلوماسی د تاريخ او اسناد و مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ .

۱۲ـ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندويه تولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳ـ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انترنت څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سيدعبدالله، ياد داشتونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library